

Móra Ferenc

Hogy készült az Akadémia?

Kazinczy Ferenc azt mondja valamelyik levelében, hogy úgy készült, *mint ama kis görögné vászna*. Ez a szép hasonlat nagyon illett Széchenyinek, de Fáy András nem találta elég stílusosnak. Neki a kőrösi szűcsöt juttatta eszébe az Akadémia, aki tíz esztendeig szabogatta magának a *kaput-rokkot*, akkor azután meztelen maradt, mert mind elszabta a posztót.

– Úgy kellett az ebadtának – csúfolódott a meseíró –, mert minek akar az *kaput-rokkban* járni, akit az Isten ködmönre teremtett?

1825. november 3-án ajánlja fel Széchenyi az Akadémiához való posztót, s

1831. február 14-én lett kész a *kaput-rokk*: akkor alakult meg az Akadémia az első nagygyűlésen. Ez majd hat esztendő ugyan, de ha jól meggondolja az ember, nem is olyan hosszú idő, mint amilyennek látszik. Végre is nem háborút kellett csinálni, hanem Akadémiát, s az igen nagy különbség. A háborúhoz elég egy kancellár, de az Akadémiához igen sok okos ember kell és hozzá főbizottság, albizottság, elegyes bizottság, ahol az a sok okos ember kiveszekedje magát. (Ebből is látnivaló, hogy a hadüzenet jogát mért kell egy embernek a kezébe adni. Hiszen ha az is bizottságokra volna bízva, akkor talán sohase lenne háború, az pedig nem volna jó, mert akkor két nagy örömtől esnének el a népek. Az egyik az, mikor a háború megindul, a másik az, mikor véget ér.)

Kétségtelen, hogy ha csak a rendeken állt volna, akkor nem készült volna az Akadémia hat esztendeig. De hát rendet kell tartani, szót kell érteni a főrendekkel, és végül megkérni „hazánk jó atyját, felséges királyunkat, hogy a Tudós Társaságnak létét artikulussal megengedni s kegyelmesen ápolgatni méltóztassék”.

Ez az idézet abból a *nuntiumból* való, amit a rendek 1826 januárjában intéztek a főrendek táblájához. A *nuntium* magyarul annyit tesz:

üzenet; így hívták száz évvel ezelőtt azt, amit most képviselőházi határozatnak hívunk, s aminek remélhetőleg helyreállítjuk a régi divatját, mihelyst megint lesz főrendiházunk. Mert csak úgy lesz annak értelme, hogy visszafelé menjünk, ha meg se állunk száz esztendeig.

Hogy ment az az *üzenet-váltás*? Úgy ment, hogy a rendek megüzenték a szívük szándékát a főrendeknek. Például azt, hogy ezután a magyar országgyűlésen beszéljünk magyarul. Erre a főrendek visszaüzenték, hogy ilyen bolondokat nem kell beszélni, mert ez istentelen destrukció, és megrendíti

Szent István birodalmát. Vagy a rendek azt üzenték, hogy be kell venni az alkotmány sáncaiba a jobbágyokat is, mert azok is magyarok, és azok is Isten teremtsései. Amire a főrendek visszaüzenték, hogy ez a legelvetemedettebb rebellió, és aki ilyent kíván, az a gonosztevő jakobinusokkal cimborál. Persze a rendek nem hagyták magukat, és üzentek tízszer-hússzor, a főrendek ugyanannyiszor vissza, s ez a társasjáték addig tartott, míg a rendek bele nem untak. Akkor „az úgy letéttett”, amint az időben hivatalosan mondták. A legtöbb ügy a pokol fenekére tétetett le, ahonnan csak a forradalom hozta fel, egész rövid úton, minden diétai ügyrend mellőzésével.

Az Akadémia dolga nem került cigányútra a felső táblán se. A rendek üzenetét „a legnagyobb lelki örömmel” fogadták a főrendek is, s egy hónap múlva már össze is ült a két ház vegyes bizottsága az Akadémia terveinek megbeszélésére. Pest városát Boráros János képviselte ebben a bizottságban, amelynek tagja volt Széchenyi is. Ha tagja nem lett volna, ennek a bizottságnak a hathetes munkájáról nem is tudnánk semmit. Így is keveset tudunk, mert Széchenyi szófukar modorában csak annyit jegyzett fel, hogy „*Nagy Pál és Vay hiúsága összeütközésben*”. Aztán, hogy

„Nagy Pál egész új fordulatot akar adni a dolognak, miáltal az ügy nyerne, de Bécsben elfogadhatatlanná válnék”.

A legnagyobb baj nyilván az volt, hogy a rendek is, a főrendek is igen lelkesedtek ugyan az Akadémiáért – de *nemigen voltak vele tisztában: tulajdonképpen mi az az Akadémia*. A legtöbben valami nyelv művelő társaságra gondoltak, de voltak, akik Nemzeti Múzeummal akarták összekapcsolni, sőt akadt, aki a katonatisztek nevelését is erre akarta bízni. Szepessy Ignác erdélyi püspök úgy képzelte, hogy az Akadémia főfeladata hittankönyvek íratása és kiadása és négy tanítóképző intézet felállítása. Valami ilyenféle gondolhatta Rudnay hercegprímás is, aki azt ígerte a főrendi táblán, hogy a maga részéről hajlandó az Akadémia céljaira két gazdagon honorálandó hitoktatót tartani Pesten. Széchenyi nyilatkozataiból az tűnik ki, hogy ezek a naivságok nem is voltak olyan ártatlanok, mint amilyeneknek látszanak. A főrendek az igazi Akadémiát akarták velük elgáncsolni, és Széchenyi csak úgy tudta őket leszerelni, hogy *ajánlata visszavonásával fenyegetődött*.

Szerencsére Széchenyi tudta, mit akar, s ebben nyilván része volt azoknak az eszmecseréknek is, amiket az Akadémiáról jószágigazgatójával, Liebenberggel folytatott.

„Nekünk legnagyobb szükségünk egy *Academia Hungaricára* van – írja urának és barátjának ez az okos és tanult német már az alapítás hónapjában –, amilyen az Académie Française, vagy amilyen az Academia della Crusca volt... Nem lesz kellemetlen nagyságodnak most a *Convers Lexikon*-ból az *Akademie* című cikket elolvasni, sok igen érdekes dolgot tartalmaz, azért küldöm is a *Conv. Lex.* első kötetét. Továbbá a *Dictionnaire de l'Académie Française* előbeszéde is igen érdekes e tárgyra.”

Meglátszik a gróf jószágigazgatójának és – Szász Károly gyanítása szerint – volt nevelőjének, Lunkányinak a keze nyoma azon a tervezeten is, amelyet végre elfogadott a két tábla vegyes bizottsága, s amely nagyjában körvonalazza a Magyar Nemzeti Tudós Társaság célját és szervezetét. Ennek a tervezetnek az a különössége,

hogy kizárja az akadémiai tudományzakok közül a filozófiát, teológiát, jogtudományt és politikát. „Ezek nem segítik a nemzeti erőt és gazdagságot” – mondja a kulisszák mögött a gyakorlati érzékű jószágigazgató. A rendek azonban pártját fogták a filozófiának is, juris prudenciának is, csak a teológiát és politikát rekesztették ki. (Ami nem tévesztendő össze a teológusokkal és politikusokkal.)

A két tábla által elfogadott és módosított tervezet 1826 áprilisában került a király elé, ott is maradt *álló egy esztendeig*. Akkorára azonban sikerült a népei boldogságáért aggódó Ferenc

atyai szívének aggodalmait eloszlatni. Nyilván meggyőzték róla, hogy az Akadémia nem jelent konstitúciót, mert ettől rettegett szegény fölség egész életében. („Az egész világ meg van boldorulva és alkot-

mányt kíván” – mondta híres beszédében a budai küldöttségnek.) Tán a furfangos Metternich még azt is elmagyarázta neki, hogy az Akadémia olyan intézmény, ahol a tudományok megakadnak, tehát igen megérdemli a legmagasabb támogatást.

A fölség ugyan a maga részéről egy garast sem ajánlott fel a Magyar Tudós Társaságra, de leiratában „kegyelmesen megengedni méltóztatott, hogy az felállíttassék, és ezen intézetről törvénycikk is szerkesztessék”. Most már csak ez a szerkesztés volt hátra. Abba csak egypár hónap telt, s akkor a törvényjavaslatot bevett szokás szerint szentesítés előtt felküldték a kancelláriának. Az jóvá is hagyott mindent, csak azon akadt fölön, hogy mért nevezi a törvényjavaslat a nádorispán őfőhercegségét az Akadémia *legfőbb* pártfogójának? És hiába magyarázták a kancelláriának, hogy a nádor rászolgált arra a jelzőre, a jóakarátával is, a tízezer pengő forintos alapítványával is, a kancellária nem engedett. A *legfőbb* jelzőt törölni kellett, mert az csak őfelségét illeti meg, akár szolgál rá, akár nem.

Így aztán ez nincs is benne az 1827. évi augusztus 18-án szentesített 1825-7-i XI. törvénycikkben, amely szól: *A honi nyelv kiművelésére felállítandó tudós társaságról, vagyis Magyar Akadémiáról*.

Majd Most!

- Gyere! Gyere!
- Megyek! Mikor?
- Most, rögtön! Siess! Gyorsan!
- Rohanok! Várj meg!

Hívta a gondolat az árva szót, a perc a magányos másodpercet, a pillanat a tétova mozzanatot, az Örökké az egyedüli Mostot, az időtlen az elhagyott időt, a végtelen a vágyódó végest – várva engem. Aztán a Most egy szempillantás alatt, egy mozdulattal utolérte a Majdot, és megérkeztünk oda, ahol vagyunk.

Gyakran gondot jelent, hogy az egyszerre rám zuhanó gondolatokat úton nyelvem felé logikus sorba rendezzem, hogy egymás után tagoltan kimondva részletekben átadjam másoknak azt a pillanatnyi élményt, amelyet az idő és a tér végtelenségében éppen átéltem. Teszem ezt pontosan azzal a rendíthetetlen állhatatossággal, mint ahogy a másodpercmutató rója az óra kerek, mozdulatlan számlapját háborítatlan ritmusában végtelen körútján, a kis- és nagy-mutatót újra és újra megelőzve.

Ha azt halljuk, hogy „egy óra”, gondolhatunk arra, hogy egy óra hosszat kaptunk egy feladat elvégzésére – tehát az *idő tartamára* céloztak; vagy arra, hogy egy óra a megbeszél *időpont*, amikor találkozunk. Persze az is eszünkbe juthat, hogy valaki megnevezi az előtte levő *tárgyat*, ami történetesen egy számtalan időpontot és időtartamot rejtő *óra*. Attól függően fogjuk értelmezni a közlést, hogy mi a hallott szöveg *pillanatnyi környezete*, és ezek szerint fogunk válaszolni is, egyezkedni.

Megannyi kicsi izom a szájunk belsejében, a gégénkénél! Milyen tökéletes, finom *időzítés* kell a hangok egymás utáni kimondásakor. Egyik izom a másik után, szinkronban összehúzódik, elernyed, összehúzódik, elernyed. Egy kis szabálytalanság, egy kis pontatlanság, és máris kérdő szempárok firtatják, hogy mit is akar a beszélő mondani. A sorrend megtart, az egymás utáni rend, az *időkülönbségek rendszere* kiutat ad az időtlenségből.

Mozdulataink, beszédünk révén hatunk a világra. Izmaink akaratunk rostjai. Szervezetünk szervezett hajlító- és feszítőizmai szépen sorban, időben és térben összehangolva, egymás után feszülnek és ernyednek. Így, ha barátságosan jössz, máris örömmel mosolygok rád, s ha nem így közeledsz, lehet, hogy katonás rendben, felváltva feszülnek izmaim, s ha te fenyegető vagy, rögtön futok, vagy késlekedés nélkül szembefordulok veled.

De mi történik, ha nem jól olvassuk le a jelzéseket? Rosszul döntünk. Mi van, ha agyunk nem indítja el időben a jól begyakorolt mozdulatainkat, s hiába keressük őket? Mi van, ha mozgásunk ritmusa elvész, és töredezett, darabos lesz, vagy mellényúlunk a tárgyakra, esetleg nem jut eszünkbe, mit is kell tenni az éppen látott tárggyal? Mi történik, ha nem tudjuk az integetés mozdulatait vagy a fenyegető ökölrázást nyilvánvaló módon megjeleníteni? Mi van akkor, ha nem tudunk felöltözni, kezünkkel a szájunkba tenni a megfelelő fajta és kellő mennyiségű ételt? Mi a következménye annak, ha nem vagyunk képesek a bal és jobb oldalunkat harmonikus rendezettségben használni, például járni? Végzetes lehet minden mozgásba foglalt hiba, és attól függ, mi történik majd velünk, hogy *éppen kik vesznek körül minket*.

A Mostban tervezzük a Majdot. Tervezzük életünket (vagy csak eltelik?), beosztjuk az időnket. Megbeszéljük egymással, hogy hol, mikor, mit fogunk együtt tenni. Naptárunkat elővéve, előjegyezzük a jövőbeli elfoglaltságainkat, s egyeztetjük a találkozásaink pontos időpontját (év, hónap, nap, óra, perc). Mi van, ha összeakadnak az óra mutatói, mi van, ha elveszik az előjegyzési naptárunk, mi van, ha a bennünk lévő rendezettség szézilálódik?

Hogyan lehet tervezni az életet az idő különböző pillanataiban megjelenő ok-okozati viszonyok felfedezése, megjegyzése nélkül? A tetteket és következményeik közötti időbeli távolságot az *emlékezetiünk köti össze*. E folyamatok zavarai könnyen kibillenthetnek bennünket jól megszokott körülményeinkből. Ezzel kapcsolatban sokunknak lehet időleges tapasztalata

fáradtság, alváshiány és szélsőséges helyzetek, állapotok esetén. Lehet-e önállóan élni rendezettség és a múlt emlékei nélkül, mint ahogy különböző agysérüléseknél rövidebb hosszabb ideig ez adatik számtalan embernek?

Vajon milyen lehet az afáziás személyeknek uralni a belső világukat, akiknek a beszédképessége érintett, mert valamilyen sérülés érte domináns agyféltekéjüket? Hogy tudják megvitatni magukkal, másokkal gondolataikat, hogyan tudnak tervezni, és hogyan képesek tudatos döntésre jutni? A mindennapi élmények eláraszthatják tudatukat. Van, aki attól szenved, hogy nem érti a hozzá intézett szóbeli üzenetet, van, aki attól, hogy érti a hozzá intézett mondatokat, de válaszát nem tudja formába önteni, mert nem találja a megfelelő szavakat közlendőjéhez. Van, akinek gondolatban megvan a keresett szó, de nem tudja helyes sorrendbe rakni egymás után a megfelelő hangokat, és nem érthető a hallgatója számára. Van, aki nem tudja megformálni az akart és jól kiválasztott hangokat.

Időben egymás után érkeznek a szavak az üzenetből. Összekötnek egymással.

Az emberi agy rendkívül rugalmas, és a kisebb sérülések sosem érintik a különböző képességeket teljes mértékben. Legtöbbnyire mindig vannak épen maradt területek, funkciók, vagy részképességek. Agyunk két féltekéjén belül a különböző területek a maguk sajátos módján és mégis harmóniában, rendszerbe szervezeten kapcsolódnak össze. Ezek a kapcsolódások a pillanatnyi helyzetnek, a *jelen feladatainak*, gyakorlottságunknak megfelelően újra és újra átalakulnak. Minél összetettebb egy funkció, annál inkább szükség van több terület finoman árnyalt összehangolására. Nincs egy beszédközpont, hanem agyunk számos területe aktivizálódik, amikor szólunk, vagy másokat hallgatunk. Nincs egy írásközpont! Nincs egy emlékezetközpont! Nincs egy kitüntetett mozgásközpont, stb.! Egy ember a világgal a többiekkel összefont létében kitapasztalt rendszerben együtt rezdül.

Agyunkban hol „*ketyeg*” az idő? Hol „*rejtőzik*” a tér?

Jobbkezes személyeknél többnyire a bal agyfélteke a domináns a beszéd és a mozgásszabályozás terén. A balkezeseknél jobbra jobbkézes világunkban ez ennél összetettebb. A bal agyfélteke funkciói lényegében hierarchikusan szervezettek, és sorosan egymás utáni rendezettségben zajlanak. Valahogy úgy, ahogy a hangok főleg egymást követően bukkannak elő torkunkból, szívünk örömeinek ritmusában, tüdőnk gégeinken kiáramló levegőjének szárnyán, amikor például azt kiáltjuk: „Szia, örülök, hogy látlak!”, s egyúttal ölelésre tárjuk karjainkat, izmainkat – időben, finoman összehangolva. A *bal agyfélteke* által az *idő egymást követő* sajátosságai mozdulnak bennünk, míg a *jobb agyfélteke* a vizuális-téri, az egyszerre felfogható, egymás melletti, párhuzamos folyamatok közvetítője a maga *időtlen*ségével. Tehát a jobb félteke egyazon pillanatban teljes terjedelmében „észleli” a térben kitért karjaimat. Mozgásom ritmusa mozdulatod ütemére rímel. Ha halljuk a zenét, táncolunk az idővel a térben, nem félve, nem fél agytekével, hanem jobbal és ballal egészen, teljes léttel.

– *Gyere hozzám!* – mondta a tér az időnek, és vágyva várta. Az idő meghozta a döntést: „Most, vagy soha!” – gondolta, és lépett! Egy percet sem késlekedett.

Megérkeztek hozzám az idő kezdeteivel kapcsolatos eredeti impulzusmagvak, befogadtam őket, megfogantak, dédelgettem, tápláltam őket a tudatomban, és némi vajúdas után gyengéden megszülettek bennem az alábbi kérdések és a válaszom:

Milyen a petesejt időélménye?

Milyen a spermium időélménye?

Mi van, ha találkoznak?

Új időszámítás.

Tik-tak, tik-tak...

DR. VERSEGI ANNA
neuropszichológus, Budapest